Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

13 май 2015 година*

„Преюдициално запитване — Пространство на свобода, сигурност и правосъдие — Съдебно сътрудничество по граждански дела — Регламент (ЕО) № 44/2001 — Приложно поле — Арбитраж — Изключване — Признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения — Разпореждане на арбитражен съд в държава членка — Разпореждане, препятстващо сезирането на съд на друга държава членка и воденето на процес пред този съд — Право на съдилищата на държава членка да откажат да признаят арбитражното решение — Конвенцията от Ню Йорк“

По дело C-536/13

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Литва) с акт от 10 октомври 2013 г., постъпил в Съда на 14 октомври 2013 г., в рамките на производство по дело

„Газпром“ ОАО

в присъствието на:

Lietuvos Respublika,

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: V. Skouris, председател, K. Lenaerts, заместник-председател, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Ó Caoimh и J.-C. Bonichot, председатели на състави, E. Levits, M. Safjan (докладчик), M. Berger, A. Prechal, E. Jarašiūnas и C. G. Fernlund, съдии,

генерален адвокат: M. Wathelet,

секретар: M. Aleksejev, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 30 септември 2014 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за „Газпром“ ОАО, от R. Audzevičius, advokatas,

— за литовското правителство, от A. A. Petravičienė, A. Svinkūnaitė и D. Kriaučiūnas, в качеството на представители, подпомагани от V. Bernatonis и A. Šekštelo, advokatai,

— за германското правителство, от T. Henze и J. Kemper, в качеството на представители,

* Език на производството: литовски.

— за испанското правителство, от A. Rubio González, в качеството на представител,

— за френското правителство, от F.-X. Bréchot, G. de Bergues и D. Colas, в качеството на представители,

— за австрийското правителство, от C. Pesendorfer, в качеството на представител,

— за правителството на Обединеното кралство, от M. Holt, в качеството на представител, подпомаган от B. Kennelly, barrister,

— за Конфедерация Швейцария, от M. Jametti, M. Schöll и D. Klingele, в качеството на представители,

— за Европейската комисия, от A.-M. Rouchaud-Joët и A. Steiblytė, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 4 декември 2014 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (ОВ L 12, 2001 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 3, стр. 74 и поправка в ОВ L 10, 2014 г., стр. 32).

2 Запитването е отправено във връзка с жалба на „Газпром“ ОАО (наричано по-нататък „Газпром“), дружество със седалище в Москва (Русия), против отказа да се признае и изпълни в Литва арбитражно решение, постановено на 31 юли 2012 г.

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Регламент № 44/2001 е отменен с Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (ОВ L 351, стр. 1), приложим от 10 януари 2015 г. Регламент № 44/2001 обаче остава приложим при обстоятелства като тези по главното производство.

4 От съображение 2 от Регламент № 44/2001 следва, че той има за цел да въведе в интерес на доброто функциониране на вътрешния пазар „[р]азпоредби[…] за уеднаквяване на правилата за конфликт на юрисдикции по граждански и търговски дела и за опростяване на формалностите с оглед бързо и опростено признаване и изпълнение на съдебни решения от държавите членки, които са обвързани по настоящия регламент“.

5 Съображения 7 и 11 от посочения регламент гласят:

„(7) Обхватът на настоящия регламент трябва да включва всички основни граждански и търговски дела с изключение на някои ясно определени дела.

[…]

(11) Правилата за компетентността трябва да са във висока степен предвидими и основани на принципа, че компетентността по правило се основава на местоживеенето на ответника и винаги трябва да е налице на това основание, освен в няколко ясно определени ситуации, когато основанието на спора или автономията на страните изисква или предполага различен свързващ фактор. […]“.

6 Член 1, параграф 1 и параграф 2, буква г) от същия регламент се намира в глава I, озаглавена „Обхват“, и гласи следното:

„1. Настоящият регламент се прилага по граждански и търговски дела, независимо от естеството на съда или правораздавателния орган. Той не обхваща, по специално, данъчни, митнически или административни дела.

2. Настоящият регламент не се прилага по отношение на:

[…]

г) арбитраж“.

7 Член 71, параграф 1 от Регламент № 44/2001 гласи:

„Настоящият регламент не засяга действието на конвенции, по които са страни държавите членки и които във връзка със специфични области уреждат компетентността или признаването и изпълнението на съдебни решения“.

Литовското право

8 Глава X от част II от книга 2 на Гражданския кодекс е озаглавена „Разследване на дейността на юридическо лице“ и включва членове 2.124—2.131.

9 Член 2.124 („Съдържание на разследването на дейността на юридическо лице“) от Гражданския кодекс предвижда:

„Лицата, посочени в член 2.125 […], имат право да поискат от съда да назначи експерти, които да разследват дали дадено юридическо лице, неговите управителни органи или техните членове са действали правомерно, и ако бъдат установени неправомерни действия, да приложи мерките по член 2.131 […]“.

10 По силата на член 2.125, параграф 1, точка 1 от този кодекс един или повече акционери, притежаващи най-малко 1/10 от акциите на юридическото лице, могат да предявят такъв иск.

11 Предвидените в член 2.131 от същия кодекс мерки включват по-конкретно отмяна на решенията, приети от управителните органи на юридическото лице, окончателно или временно отнемане на правомощията на членовете на неговите органи, както и възможност юридическото лице да бъде задължено да предприеме определени действия или да се въздържи от предприемането им.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

12 От акта за преюдициално запитване и от преписката, с която разполага Съдът, е видно, че към момента на настъпване на фактите по главното производство главните акционери в „Lietuvos dujos“ AB (наричано по-нататък „Lietuvos dujos“) са E.ON Ruhrgas International GmbH, германско дружество, което притежава 38,91 % от капитала му, Газпром, което притежава 37,1 % от този капитал, и литовската държава, която притежава 17,7 % от него.

13 На 24 март 2004 г. Газпром сключва споразумение на акционерите (наричано по-нататък „споразумението на акционерите“) с E.ON Ruhrgas International GmbH и State Property Fund (Държавния имуществен фонд), действащ за сметка на Република Литва, впоследствие заместен от Lietuvos Respublikos energetikos ministerija (Министерството на енергетиката на Република Литва, наричано по-нататък „Министерството“). Член 7.14 от това споразумение съдържа арбитражна клауза, съгласно която „[в]сички претенции, спорове или възражения, свързани с настоящото споразумение, включително относно неговите последици, действителност, прекратяване или нарушаване, се уреждат окончателно чрез арбитраж“.

14 На 25 март 2011 г. Република Литва, представлявана от Министерството, сезира Vilniaus apygardos teismas (Окръжен съд на Вилнюс), като иска да бъде проведено разследване на дейността на юридическо лице.

15 Искът е насочен срещу Lietuvos dujos, срещу г-н Valentukevičius, изпълнителен директор на това дружество, както и срещу руските граждани г-н Голубьов и г-н Селезньов, назначени от Газпром членове на ръководството на това дружество. Освен това в исковата молба Министерството иска да бъдат наложени някои от принудителните мерки по член 2.131 от Гражданския кодекс, ако при разследването се установи, че дейността на това дружество или на посочените лица е неправомерна.

16 Като счита, че въпросният иск е предявен в нарушение на арбитражната клауза, съдържаща се в член 7.14 от споразумението на акционерите, на 29 август 2011 г. Газпром иска от Арбитражния институт към Търговската камара в Стокхолм да образува арбитражно производство срещу Министерството.

17 Газпром моли арбитражния състав, определен от Арбитражния институт към Търговската камара в Стокхолм, да разпореди на Министерството да поиска прекратяване на производството, висящо пред Vilniaus apygardos teismas.

18 С решение от 31 юли 2012 г. арбитражният състав установява частично нарушение на арбитражната клауза, съдържаща се в споразумението на акционерите, и разпорежда на Министерството да оттегли някои от исканията си до посочения съд или да ограничи предмета им (по-нататък „арбитражното решение от 31 юли 2012 г.“).

19 С определение от 3 септември 2012 г. Vilniaus apygardos teismas разпорежда да се започне разследване на дейността на Lietuvos dujos. Освен това приема, че исковете за разследване на дейността на юридическо лице са от неговата компетентност и не може да бъдат отнасяни пред арбитраж съгласно литовското право.

20 Lietuvos dujos, както и г-н Valentukevičius, г-н Голубьов и г-н Селезньов обжалват това решение пред Lietuvos apeliacinis teismas (Литовски апелативен съд). Освен това в друго производство Газпром иска от същия съд да признае и да допусне изпълнение в Литва на арбитражното решение от 31 юли 2012 г.

21 С определение от 17 декември 2012 г. Lietuvos apeliacinis teismas отхвърля последното искане. Той приема, от една страна, че арбитражният състав, постановил това арбитражно решение, не може да се произнася по въпрос, който вече е бил повдигнат пред Vilniaus apygardos teismas и разглеждан от същия, и от друга страна, че като се е произнесъл по този въпрос, арбитражният състав е нарушил член V, алинея 2, буква а) от Конвенцията за признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения, подписана в Ню Йорк на 10 юни 1958 г. (*Recueil des traités des Nations unies*, том 330, стр. 3, наричана по-нататък „Конвенцията от Ню Йорк“).

22 Освен това Lietuvos apeliacinis teismas посочва, че с арбитражното решение от 31 юли 2012 г., чието признаване и изпълнение се иска, въпросният арбитражен състав не само ограничава процесуалната правоспособност на Министерството да иска от литовски съд разследване на дейността на юридическо лице, но отрича и притежаваното от този национален съд правомощие да се произнася по своята собствена компетентност. По този начин същият арбитражен състав е нарушил националния суверенитет на Република Литва, което е в разрез с литовския и международния обществен ред. Според Lietuvos apeliacinis teismas отказът да се признае решението, е обоснован и от гледна точка на член V, алинея 2, буква б) от посочената конвенция.

23 Със следващо определение от 21 февруари 2013 г. Lietuvos apeliacinis teismas отхвърля жалбата на Lietuvos dujos, както и на г-н Valentukevičius, г-н Голубьов и г-н Селезньов срещу решението на Vilniaus apygardos teismas от 3 септември 2012 г. за започване на разследване на дейността на Lietuvos dujos. Той също така потвърждава компетентността на литовските съдилища да разгледат това дело.

24 Против двете определения на Lietuvos apeliacinis teismas, съответно постановени на 17 декември 2012 г. и 21 февруари 2013 г., са подадени касационни жалби пред Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Върховен съд на Литва). С определение от 20 ноември 2013 г. този съд решава да спре разглеждането на касационната жалба против второто определение, докато не се произнесе по жалбата във връзка с признаването и изпълнението на арбитражното решение от 31 юли 2012 г.

25 Запитващата юрисдикция се пита, предвид практиката на Съда в тази област и член 71 от Регламент № 44/2001, дали може да се откаже признаване и изпълнение на посоченото арбитражно решение, което тя определя като „anti-suit injunction“, на основание на това, че след подобно признаване и изпълнение литовските съдилища биха били ограничени в упражняването на правомощието сами да решат дали са компетентни да се произнесат по искане за разследване на дейността на юридическо лице.

26 При тези обстоятелства Lietuvos Aukščiausiasis Teismas решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Когато арбитражен съд издаде „anti-suit injunction“, с което забранява на дадена страна да предяви определени искове пред съд на държава членка, който съгласно съдържащите се в Регламент № 44/2001 правила относно компетентността е компетентен да разгледа гражданското дело по същество, може ли съдът на държавата членка да откаже да признае такова арбитражно решение, поради това че то ограничава правото му сам да реши дали е компетентен да разгледа делото съгласно съдържащите се в Регламент № 44/2001 правила относно компетентността?

2) При утвърдителен отговор на първия въпрос, важи ли същото в случаите, когато по силата на издадено от арбитражен съд „anti-suit injunction“ дадена страна по делото е задължена да ограничи исканията си, предявени по разглеждано в друга държава членка дело, и съдът на тази държава членка е компетентен да разгледа това дело съгласно съдържащите се в Регламент № 44/2001 правила относно компетентността?

3) Може ли националният съд, в стремежа си да гарантира предимството на правото на Съюза и пълното действие на Регламент № 44/2001, да откаже да признае арбитражно решение, ако то ограничава правото му да прецени своята собствена компетентност и правомощия по дело, попадащо в приложното поле на Регламент № 44/2001?“.

По преюдициалните въпроси

27 С въпросите си, които следва да бъдат разгледани заедно, запитващата юрисдикция по същество пита дали Регламент № 44/2001 трябва да се тълкува в смисъл, че е пречка съд на държава членка да признае и да допусне изпълнение или пък да откаже да признае и да допусне изпълнение на арбитражно решение, забраняващо на някоя от страните да предяви определени искания пред съд на тази държава членка.

28 Най-напред следва да се уточни, че съгласно член 1, параграф 2, буква г) от посочения регламент същият не се прилага по отношение на арбитража.

29 За да се определи дали даден спор попада в обхвата на Регламент № 44/2001, се взема предвид само предметът на този спор (решение Rich, C-190/89, EU:C:1991:319, т. 26).

30 Що се отнася до предмета на делото в главното производство, следва да се уточни, че видно от акта за преюдициално запитване, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas е сезиран с жалба против определението, с което Lietuvos apeliacinis teismas отказва да признае и да допусне изпълнение на арбитражното решение, което запитващата юрисдикция определя като „anti-suit injunction“ и с което арбитражен състав разпорежда на Министерството да оттегли някои от исканията си до литовските съдилища или да ограничи предмета им. Успоредно с това запитващата юрисдикция е сезирана и с жалба против определение на Lietuvos apeliacinis teismas, потвърждаващо решението на Vilniaus apygardos teismas да започне разследване на дейността на Lietuvos dujos, като такова дело според нея попада в категорията на гражданските дела по смисъла на член 1, параграф 1 от Регламент № 44/2001.

31 Според запитващата юрисдикция арбитражно решение, забраняващо на някоя от страните да предяви определени искания пред национален съд, би могло да накърни полезното действие на Регламент № 44/2001, в смисъл че би могло да ограничи упражняването от страна на такъв съд на правомощието му сам да се произнесе по компетентността си да разгледа дело, попадащо в обхвата на посочения регламент.

32 В това отношение следва да се припомни, че в решение Allianz и Generali Assicurazioni Generali (C-185/07, EU:C:2009:69) Съдът приема, че разпореждане на съд на държава членка, с което се забранява на страните да използват производство, различно от арбитражното, и да продължат да водят производство пред съд на друга държава членка, компетентен съгласно Регламент № 44/2001, не е съвместимо с този регламент.

33 Всъщност разпореждане, с което съд на държава членка забранява на страна в арбитражно производство да води производство пред съд на друга държава членка, не е съобразено с общия принцип, произтичащ от практиката на Съда, съгласно който всеки сезиран съд сам определя въз основа на приложимите норми дали е компетентен да разреши отнесения до него спор. В това отношение трябва да се припомни, че Регламент № 44/2001 не допуска, с няколко ограничени изключения, осъществяването на контрол върху компетентността на съд на една държава членка от страна на съд на друга държава членка. Тази компетентност се определя пряко от правилата, установени с посочения регламент, включително тези относно приложното му поле. Следователно съдът на една държава членка в никакъв случай не се намира в по-добра позиция, за да се произнася по компетентността на съда на друга държава членка (вж. решение Allianz и Generali Assicurazioni Generali, C-185/07, EU:C:2009:69, т. 29).

34 Съдът в частност приема, че създаваната с подобно разпореждане пречка за съд на държава членка да упражни правомощията, предоставени му със същия регламент, накърнява взаимното доверие между държавите членки по отношение на правните им системи, както и на съдебните им институции и може да прегради достъпа на ищеца, според когото арбитражното споразумение е недействително, загубило сила или не може да бъде приложено, до държавния съд, който той все пак е сезирал (вж. в този смисъл решение Allianz и Generali Assicurazioni Generali, C-185/07, EU:C:2009:69, т. 30 и 31).

35 По настоящото дело обаче запитващата юрисдикция пита Съда не дали такова разпореждане на съд на държава членка е съвместимо с Регламент № 44/2001, а дали този регламент е пречка съд на държава членка евентуално да признае и да допусне изпълнението на арбитражно решение, с което на страна в арбитражното производство се разпорежда да ограничи обхвата на исканията си, направени в производство, висящо пред съд на същата държава членка.

36 В това отношение преди всичко следва да се припомни, че както бе посочено в точка 28 от настоящото решение, арбитражът е извън приложното поле на Регламент № 44/2001, тъй като последният урежда само споровете за подсъдност между съдилищата на държавите членки. Доколкото арбитражните съдилища не са държавни съдилища, в случая по главното производство не е налице такъв спор по смисъла на посочения регламент.

37 На следващо място, що се отнася до принципа на взаимното доверие между държавите членки по отношение на правните им системи и на съдебните им институции, който намира израз в хармонизацията на правилата относно съдебната компетентност на основата на установената с Регламент № 44/2001 система, следва да се отбележи, че тъй като в случая по главното производство разпореждането е на арбитражен съд, не може да става въпрос за нарушение на този принцип чрез намеса на съд на една държава членка в компетентността на съд на друга държава членка.

38 Освен това при обстоятелствата по главното производство постановената от арбитражен съд забрана дадена страна да предяви определени искания пред съд на държава членка, не лишава тази страна от съдебната защита, визирана в точка 34 от настоящото решение, доколкото в производството по признаване и допускане на изпълнението на такова арбитражно решение, първо, тази страна би могла да се противопостави на признаването и изпълнението и второ, сезираният съд ще трябва да определи въз основа на приложимото национално процесуално право и приложимото международно право дали следва да се признае и изпълни това решение или не.

39 В този смисъл при посочените обстоятелства нито въпросното арбитражно решение, нито решението, с което съд на държава членка евентуално го признава, могат да засегнат взаимното доверие между съдилищата на отделните държави членки, на което се основава Регламент № 44/2001.

40 Накрая, за разлика от случая с разпореждането, предмет на делото, по което е постановено решение Allianz и Generali Assicurazioni Generali (C-185/07, EU:C:2009:69, т. 20), неспазването на арбитражното решение от 31 юли 2012 г. от Министерството в производството по разследване на дейността на юридическо лице не би могло да е основание за това съд на друга държава членка да му наложи санкции. Следователно правните последици на арбитражно решение като това по главното производство се различават от тези на разпореждането, предмет на делото, по което е постановено цитираното решение.

41 Поради това производството по признаване и допускане на изпълнението на арбитражно решение като това по главното производство попада в обхвата на националното и международното право, приложими в държавата членка, в която се иска признаване и изпълнение, а не в този на Регламент № 44/2001.

42 Така при обстоятелствата по главното производство правомощието на сезиран с паралелен иск съд на държава членка да се произнесе по собствената си компетентност би могло евентуално да бъде ограничено само ако съд на същата тази държава членка признае и допусне изпълнение на арбитражно решение като това по главното производство на основание на процесуалното право на тази държава членка и евентуално на Конвенцията от Ню Йорк, уреждащи тази изключена от приложното поле на посочения регламент материя.

43 Щом урежда въпроси извън приложното поле на Регламент № 44/2001, Конвенцията от Ню Йорк не се отнася до „специфична област“ по смисъла на член 71, параграф 1 от този регламент. Всъщност посоченият член 71 урежда само отношението между Регламент № 44/2001 и конвенциите в специфичните области, попадащи в приложното поле на Регламент № 44/2001 (вж. в този смисъл решение TNT Express Nederland, C-533/08, EU:C:2010:243, т. 48 и 51).

44 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставените въпроси следва да се отговори, че Регламент № 44/2001 трябва да се тълкува в смисъл, че не е пречка съд на държава членка да признае и да допусне изпълнението, нито пък да откаже да признае и да допусне изпълнението на арбитражно решение, забраняващо на някоя от страните да предяви определени искания пред съд на тази държава членка, доколкото този регламент не урежда признаването и изпълнението в една държава членка на арбитражни решения, постановени от арбитражен съд в друга държава членка.

По съдебните разноски

45 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела трябва да се тълкува в смисъл, че не е пречка съд на държава членка да признае и да допусне изпълнението, нито пък да откаже да признае и да допусне изпълнението на арбитражно решение, забраняващо на някоя от страните да предяви определени искания пред съд на тази държава членка, доколкото този регламент не урежда признаването и изпълнението в една държава членка на арбитражни решения, постановени от арбитражен съд в друга държава членка.

Подписи